LIETUVOS
SOCIALINIO VERSLO
ASOCIACIJA

SOCIALINIO VERSLO TEISINIO REGULIAVIMO GALIMYBIŲ STUDIJA

2022

TYRIMO UŽSAKOVAS
Lietuvos socialinio verslo asociacija

PROJEKTO LAIKOTARPIS
2022.08.01–2022.12.31

PROJEKTO VYKDYTOJAI
Nepriklausomi „Diesis Network“ tyrėjai:
Luca Pastorelli
Marta Bruschi
Fabiana Pompermaier

VERTĖJAI IR KALBOS REDAKTORIAI
Aušra Valančiūtė ir Jolanta Olechnovič

LEIDINIO MAKETUOTOJAS
Tomas Rastenis

Tyrimas yra Lietuvos socialinio verslo asociacijos stiprinimo projekto G-A-L-I-U’22 (gebėjimai-atstovavimas-lyderystė-inovacijos-užimtumas) Nr. NOBP00135 dalis ir yra finansuojama Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija

Prie galimybių studijos vertimo ir maketavimo prisidėjo Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS

Turinys

Įžanga 3

Lietuvos ekosistema 4

Pagrindinių sąvokų sistema: socialinė ekonomika ir socialinis verslas 5

Teisinė ir institucinė sistema 6
- Kodėl teisinė sistema? 6
- Danija 7
- Kipras 8
- Albanija 9
- Kroatija 10

Teisinių ir politinių sistemų kūrimo procesas 12
- Ispanija 12
- Airija 14
- Jungtinė Karalystė 16
- Italija 19
- Viešieji pirkimai 22
- Poveikio vertinimas 23

Rekomendacijos 25
- Sisteminių pajėgumų didinimas 25
- Socialinio verslo apibrėžimas 26
- Socialinio verslo naudos visuomenei pabrėžimas 26

Įžanga

Socialinė ekonomika vis labiau pripažįstama ir vis labiau plėtojasi, nes suvokiamas jos teikiamos galimybės kurti įtraukesnę, tvaresnę ir novatoriškesnę ekonominę sistemą. Potencialas ypač išryškėjo COVID-19 pandemijos metu, nes socialinis verslas atliko esminį vaidmenį sveikatos priežiūros, socialinės rūpybos paslaugų, platinimo ir logistikos sektoriuose, pasirodė esantis atsparus ir gebantis atsikurti. Per socialinę ekonomiką, susiejus socialinius tikslus su ekonominės vertės kūrimu, naujoviškais būdais sprendžiami socialiniai uždaviniai, nes skatinama vietovės plėtra kuriant darbo vietas į darbo rinką integruojant nepalankioje padėtyje esančius asmenis, remiant skaitmeninę ir energetikos pertvarką.[1]

Tarptautinį susidomėjimą rodo vis daugiau politinių iniciatyvų taip pripažįstant, koks svarbus socialinis verslas ir pilietinės visuomenės organizacijos, kad ypač svarbu susitarti dėl teisinių formų ir jų skiriamųjų požymių, taip pat dėl socialinei ekonomikai reikalingų organizacinių ir finansavimo mechanizmų, kad būtų užtikrinta socialinės ekonomikos plėtra ir išnaudotas jos potencialas.

Jungtinių Tautų Socialinės ir solidarumo ekonomikos tarpžinybinė darbo grupė (UNTFSSE), susidedanti iš 18 JT agentūrų ir 14 organizacijų, tarp jų ir „Diesis Network“, pabrėžia, kad socialinę ekonomiką reikia laikyti svarbiu įrankiu siekiant pertvarkyti sistemą, dėl kurios ištiko pastaroji finansų ir maisto krizė, prasidėjo klimato kaita, atsirado nuolatinis skurdas ir didėjanti nelygybė. Tad socialinė ekonomika labiausiai prisidėtų prie Darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 m. įgyvendinimo[2]. Neseniai Tarptautinė darbo organizacija (TDO) bei Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (EBPO) paskelbė publikacijas, kuriose pripažino socialinės ekonomikos reikšmę sprendžiant iškilsiančius uždavinius ir sudaromas galimybes teikti pirmenybę žmogaus orumui, aplinkos tvarumui ir orumo nežeminančiam darbui, o ne teisėtam siekiui gauti pelno[3]. Tačiau taip pat pabrėžta būtinybė susitarti dėl bendrų sąvokų ir teisinių apibrėžčių.

Konceptualaus aiškumo stoką rodo menkai suderintos politikos kryptys, nes politikos formuotojai, specialistai ir tyrėjai naudoja skirtingas sąvokas socialiniam verslui apibūdinti.[4] Tad socialinis verslas iš esmės negali rasti sau vietos ekonomikoje ir socialinėje aplinkoje bei čia įsitvirtinti. Trūkstant aiškumo, socialinis verslas nėra visapusiškai atstovaujamas nacionalinėse institucijose, su politikos formuotojais nevyksta aktyvus dialogas, kuris padėtų kurti nuoseklią, daug galimybių teikiančią politiką ir teisinę sistemą.

Šio dokumento tikslas – suteikti bendrosios informacijos apie socialinės ekonomikos ekosistemų vystymąsi Europoje, ypatingą dėmesį skiriant socialinio verslo koncepcinių ir

1 OECD, Legal frameworks for the social and solidarity economy, OECD Global Action – Promoting Social and Solidarity Economy Ecosystems, 2022.

2 UNTFSSE, Position Paper: Advancing the 2030 Agenda through the Social and Solidarity Economy, 26*th* September 2022.

3 Ten pat.

4 OECD, Boosting Social Entrepreneurship and social enterprise development in Lithuania – In depth policy review, OECD LEED Working Papers, 2019.

teisinių sistemų konsolidavimo procesui, taip pat pateikti politines rekomendacijas dėl Lietuvos ekosistemos plėtros, įskaitant tarptautinių ekspertų nuomones. Dokumente aprašomi paskutiniai socialinio verslo vystymosi Europos lygmeniu etapai, pateikiami geriausi pavyzdžiai Europos šalyse, pristatomas veikiančios ir veiksmingos ekosistemos kūrimo procesas.

Lietuvos ekosistema

Lietuvoje socialinio verslo reguliavimas dar tik formuojasi. Įstatymais nėra apibrėžta, kas yra socialinis verslas, todėl jo tvarią plėtrą skatinti sunku. Tuo tarpu Europoje veikia daugiau nei 2 milijonų socialinių verslų, kurie sudaro net 10 % visų ES įmonių. Socialinės ekonomikos įmonėse dirba daugiau nei 6 % ES darbuotojų. Deja, pas mus tik 0,6 %, Estijoje – 6,2 %, Lenkijoje – 2,3 %.

2015 m. pavasarį Ūkio ministerija patvirtino Socialinio verslo koncepciją, o 2015 m. pabaigoje patvirtintas Socialinio verslo skatinimo 2015–2017 metų veiksmų planas. Plane numatytos konkrečios priemonės socialiniam verslui palankiai teisinei, finansinei ir mokestinei aplinkai kurti, socialinio verslo kultūros formavimuisi skatinti ir visuomenės informuotumui didinti.

2016 m. Ūkio ministerija išskyrė Lietuvos socialinio verslo kriterijų rekomendacijas, o 2014–2020 m. Nacionalinės pažangos programoje buvo iškeltas tikslas perduoti 15 % viešųjų paslaugų nevyriausybinėms organizacijoms, socialiniam verslui ar kitiems nevalstybinio sektoriaus subjektams. Vyriausybė 2017 metais priėmė nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo plano patvirtinimo“, kuriame buvo numatytas Socialinio verslo įstatymo inicijavimas ir priėmimas, tačiau kitų sprendimų dėl teisinio reguliavimo taip ir nebuvo priimta.

2018 m. parengtas Viešųjų paslaugų perdavimo socialinio verslo subjektams įstatymo projektas, apimantis individualias partnerystės priemones: viešuosius pirkimus, koncesiją, viešojo ir privataus subjektų partnerystę. Pagrindinis šios priemonės tikslas buvo skatinti socialinio verslo plėtrą racionalizuojant viešųjų paslaugų teikimo procesą, t. y. kad viešąsias paslaugas teiktų ne tik biudžetinės ir viešosios įstaigos, bet kad valstybė ar savivaldybės jas pirktų rinkoje iš socialinio verslo subjektų. Visgi ši priemonė nebuvo populiari nesant teisinio socialinio verslo reguliavimo.

Nuo aiškų ekosistemos plėtros planą numatančios „Socialinio verslo koncepcijos“ priėmimo praėjo septyneri metai, tačiau viskas vyksta labai lėtai. Vis dar nėra oficialių teisinių apibrėžčių ir tinkamų sąlygų tvariai ir darniai socialinio verslo ekosistemos plėtrai.

Pagrindinių sąvokų sistema: socialinė ekonomika ir socialinis verslas

Vykdydama 2021 metų Socialinės ekonomikos veiksmų planą, Europos Komisija patvirtino įsipareigojimą sudaryti būtinas sąlygas, kad būtų išnaudojamas socialinės ekonomikos potencialas, pripažįstamas socialinės ekonomikos pajėgumas ekonomiškai efektyviai teikti kokybiškas socialines paslaugas, įtraukti jaunimą ir palankių sąlygų neturinčius asmenis į darbo rinką, užtikrinti sąžiningumą ir įsitraukimą pereinant prie skaitmeninės ir žaliosios ekonomikos[5].

Socialinė ekonomika suvokiama kaip ekosistema, apimanti subjektus, kurie laikosi keturių pagrindinių principų:

- žmonės, socialiniai ir (arba) aplinkosaugos tikslai svarbiau už pelną,
- didžioji pelno dalis ir perteklinės lėšos reinvestuojamos,
- veikla vykdoma narių ir (arba) vartotojų („kolektyvinis interesas“) arba plačiosios visuomenės („bendrasis interesas“) labui;
- praktikuojamas demokratinis ir (arba) dalyvaujamasis valdymas[6].

Šiais subjektais paprastai gali būti kooperatyvai, savitarpio paramos draugijos, asociacijos (įskaitant labdaros organizacijas) ir fondai. Tai yra privatūs, nuo valdžios institucijų nepriklausomi subjektai, kurių konkrečios teisinės formos įvairiose šalyse gali skirtis.

Socialinis verslas pripažįstamas socialinės ekonomikos dalimi ir veikia, kaip teigiama, versliai ir dažnai naujoviškai rinkai tiekdamas prekes bei teikdamas paslaugas, o komercinės veiklos pagrindas yra socialiniai ir (arba) aplinkosaugos tikslai. Kai kuriose šalyse socialinės ekonomikos organizacijoms pavadinti vartojamos kitos sąvokos kaip „socialinės ekonomikos įmonės“, „socialinės ir solidarumo įmonės“, „trečiasis sektorius“[7].

Vykdydama įsipareigojimus, 2022 m. lapkričio 14 d. Europos Komisija pristatė Perėjimo prie artumo ir socialinės ekonomikos ekosistemos gaires, kurias parengė nuo 2021 m. gruodžio mėn. kartu su Socialinės ekonomikos veiksmų planu siekdama sudaryti sąlygas žaliajai ir skaitmeninei pertvarkai, didinti atsparumą būsimiems sukrėtimams.

Šiuo metu socialinė ekonomika sudaro 10 % Europos Sąjungos BVP, egzistuoja 2,8 mln. socialinio verslo subjektų, juose dirba beveik 13,6 mln. žmonių (apie 6,3 % ES darbuotojų)[8]. Vengrijoje metinė socialinio verslo ekonominė apyvarta siekia 2,3 mlrd. eurų, Italijoje – 37,3 mlrd. eurų, Nyderlanduose – 3,5 mlrd. eurų, Portugalijoje – 3,3 mlrd. eurų[9].

5 Komisijos Komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui, Žmonėms tarnaujančios ekonomikos kūrimas: socialinės ekonomikos veiksmų planas, Briuselis, 2021-12-09, KOM (2021) 778 galutinis.

6 Ten pat.

7 Ten pat.

8 https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/proximity-and-social-economy/social-economy-eu_en.

9 OECD (2022), Designing legal framework for social enterprises, Practical guidance for policy makers, Local Economic and Employment Development (LEED), OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/172b60b2-en, p. 14.

Teisinė ir institucinė sistema

Politikos formuotojams skirtose EBPO gairėse[10] dėl socialinės ekonomikos teisinių sistemų kūrimo siūlomi trys nuoseklūs etapai: taikymo srities nustatymas, kūrimas ir vertinimas. Taikymo srities nustatymo etape daugiausia dėmesio skiriama poreikių įvertinimui atsižvelgiant į kontekstą, siekiama įvertinti teisinės sistemos teikiamą naudą ir suprasti reguliavimo pasekmes. Kūrimo etape pabrėžiamas principas „iš apačios į viršų“ siekiant užtikrinti, kad teisinė sistema atspindėtų visų ekosistemos suinteresuotųjų subjektų viziją. Tikslas šiame etape – pasiekti bendrą sutarimą ir patenkinti tikruosius poreikius tų subjektų, kuriems įstatymas turės įtakos. Vertinimo etape įvertinamos per tam tikrą laikotarpį atliktos funkcijos ir suinteresuotųjų šalių atsiliepimai. Šis etapas laikomas paskutiniu ir trunka tam tikrą laikotarpį.

Kodėl teisinė sistema?

Tinkamai ir laiku sukurta teisinė sistema gali paskatinti socialinio verslo vystymąsi. Sprendimas reguliuoti socialinį verslą gali remtis ES ir (arba) pasaulio lygmeniu besivystančiais reiškiniais ir vykdomomis politikos kryptimis, kurios gali paskatinti politikos formuotojus nacionaliniu lygmeniu derintis prie šių politikos krypčių ir prioritetų. Šis procesas labai priklauso nuo nacionalinių ar regioninių prioritetų. Tad priimant sprendimą dėl teisinių sistemų kūrimo, EBPO rekomendacijose siūloma atlikti keturis veiksmus:

- vietos aplinkybėms pritaikytų teisinių sistemų poreikio vertinimas, ypač kai esminės taisyklės derinamos su fiskalinio pobūdžio politikos priemonėmis (Fici, 2017 m. [22]),
- reguliavimo naudos socialinio verslo plėtrai nustatymas,
- galimų reguliavimo padarinių numatymas,
- tinkamo momento socialiniam verslui reguliuoti vertinimas,
- žr. kiekvieno veiksmo išsamaus aprašymo gaires.

Toliau pateikiame įvairių pavyzdžių iš skirtingų Europos šalių, kuriose egzistuoja skirtingo laipsnio socialinio verslo reguliavimo teisinės sistemos. Šie pavyzdžiai aiškiai parodo gaunamą naudą ir patiriamus sunkumus, jei nuosekliai nesilaikoma anksčiau aprašyto proceso. Pavyzdžiai pateikiami ne tik kaip išmoktos pamokos, bet ir akcentuojama, kad procesas yra gana ilgas ir tam reikia visų ekosistemos dalyvių atkaklumo.

[10] Ten pat.

Danija

Nacionalinė socialinio verslo strategija pradėta įgyvendinti 2010 m. siekiant sukurti struktūrą, kuri remtų visuomenei kylančius sunkumus padėti įveikti bandančias organizacijas.[11] Tačiau koncepcija įgavo pagreitį tik po 2012 m. priėmus Įstatymą Nr. 711/2014 dėl registruoto socialinio verslo siekiant įtvirtinti Registruoto socialinio verslo statusą.[12] Pareiškėjai turi atitikti konkrečius kriterijus, susijusius su jų socialiniais tikslais, pelno paskirstymu, valdymo modeliu, taip pat ir kitus kriterijus:

- Socialinis tikslas. Įmonė pirmiausia turi siekti naudos visuomenei socialinėje, kultūrinėje, užimtumo, sveikatos gerinimo ar aplinkosaugos srityse.
- Reikšminga komercinė veikla. Įmonė privalo pardavinėti prekes arba paslaugas. Iš šios veiklos įmonė turi gauti pakankamai pajamų.
- Nepriklausomumas nuo valstybės institucijų. Valstybės institucijos neturi daryti reikšmingos įtakos įmonės valdymui ar veiklai.
- Įtraukus ir atsakingas valdymas.
- Įmonės valdyme turi dalyvauti darbuotojai, vartotojai, partneriai ir suinteresuotieji subjektai. Be to, įmonę reikia valdyti atsakingai, atsižvelgiant į socialinius tikslus.
- Socialiai atsakingas pelno valdymas. Įmonė privalo skirti pelną socialiniams tikslams arba lėšas reinvestuoti. Visgi, nedidelę pelno dalį investuotojai ar savininkai gali išsidalinti kaip dividendus. Pelną reikėtų reinvestuoti į įmonę, investuoti į kitą registruotą socialinį verslą, dovanoti labdaros organizacijoms arba šiek tiek jo išdalinti kaip dividendus savininkams ir investuotojams[13].

Danijoje patvirtinta apibrėžtis gerai atspindi ES veiklos apibrėžtį, taigi ir nuoseklų požiūrį į sistemos kūrimą. Apibrėžtis patvirtinta gana greitai, praėjus 9 mėnesiams po Socialinio verslo komiteto pateiktų rekomendacijų. Tačiau nacionalinė ekosistema nesusikūrė. Taip atsitiko, nes taisyklės buvo per daug sudėtingos įgyvendinti[14].

ES ataskaitoje tai siejama su tuo, kad nė viena ministerija neprisiėmė atsakomybės už socialinį verslą, todėl suinteresuotiesiems subjektams kilo daug neaiškumų ir ekosistema nepradėjo plėtotis. Be to, Socialinio verslo komitetas paskelbė ataskaitą su rekomendacijomis dėl trijų teisinių formų (fondai, asociacijos ir ribotos atsakomybės bendrovės). Tad priklausomai nuo teisinės formos, atsakomybė už įmones paskirstyta skirtingoms ministerijoms. Suinteresuotieji subjektai gavo būtent tokį pasiūlymą, ir jį vėliau 2018 m. rugsėjo mėn. patvirtino komitetas.

Įdomu, kad pagal Įstatymą Nr. 584 savivaldybėms suteikta galia reguliuoti finansavimą regionų lygmeniu. Ilguoju laikotarpiu tai pasirodė kaip vienas iš socialinio verslo ekosistemos plėtrą lėtinančių veiksnių atsiradus daug neatitikimų dėl nenuoseklaus žinių, technologijų ir išteklių pasiskirstymo.

[11] Lars Hulgård and Lisa Chodorkof, Social Enterprises and their ecosystem in Europe - Country report Denmark, European Union, 2019.
[12] EBPO, žr. 9 išnašą.
[13] Žr. 11 išnašą.
[14] Ten pat.

Remiantis Danijos pavyzdžiu galima daryti išvadą, kad buvo daug vilčių, jog legalizavus socialinį verslą šis sektorius ims sparčiai vystytis. Apie šį verslo modelį daugiau sužinota, tačiau politikos formuotojai nacionaliniu lygmeniu nesiėmė tinkamų, nuoseklių tolesnių veiksmų už finansavimą atiduodami atsakomybę regioninės valdžios institucijoms, todėl socialinis verslas šalyje vystėsi labai nevienodai. Tad matome, kad be tinkamos ilgalaikės strategijos ir nuoseklumo procesas gali greitai sustoti, o neskyrus finansavimo, nenustačius konkrečių teisinių formų kyla pavojus, kad ištiks sąstingis.

Kipras

Socialinis verslumas ir socialinis verslas Kipre yra palyginti naujos sąvokos. 2018 m. parengtas Socialinio verslo ekosistemos plėtros veiksmų planas (Nacionalinis veiksmų planas – NVP), kuris apėmė priemones ir paskatas imtis socialinio verslo ir jį plėtoti. Pirmiausia siekta sudaryti galimybes gauti dotacijas, paskolas, dalyvauti viešuosiuose pirkimuose, o svarbiausia kurti socialinio verslo kultūrą ir mąstyseną[15]. Be to, 2020 m. gruodžio mėn. Atstovų rūmai priėmė Socialinio verslo registro kūrimo ir tvarkymo įstatymą.

Įstatymu siekiama reglamentuoti įmonių registravimą Socialinio verslo registre. Nustatomi kriterijai, kuriuos turi atitikti socialinį verslą norintis registruoti fizinis ar juridinis asmuo ir apibrėžiamos socialinio verslo prievolės. Verslas gali būti laikomas socialiniu verslu, jei priskiriamas vienai iš šių dviejų kategorijų:

a) bendro pobūdžio socialinis verslas: pirmiausia tokia įmonė turėtų siekti vykdyti socialinę misiją skatindama pozityvius socialinius ir (arba) aplinkosauginius pokyčius visuomenės labui ir į šios socialinės misijos skatinimą turėtų investuoti ne mažiau kaip 80 % savo pelno;

b) socialinis integruotas verslas: pirmiausia tokia įmonė turėtų siekti vykdyti socialinę misiją įdarbindama pažeidžiamoms gyventojų grupėms priklausančius asmenis, ir šie asmenys turėtų sudaryti ne mažiau kaip 40 % verslo darbo jėgos[16].

Papildomai socialinį verslą galima registruoti Socialinio verslo registre, jeigu:

- prekės tiekiamos arba paslaugos teikiamos pagal verslo modelį ir daugiau kaip 70 % pajamų gaunama iš ūkinės veiklos,
- siekiant ekonominio gyvybingumo dividendai skirstomi pagal iš anksto nustatytas procedūras ir nuostatus,
- valdyme remiamasi verslumo, atsakingumo, skaidrumo principais, valdyme dalyvauja nariai, darbuotojai ir (arba) klientai, taip pat kitos socialinio verslo ūkinės veiklos veikiamos suinteresuotosios šalys,

[15] Vystymosi ir finansų ministerijos Generalinis direktoratas, 2019 m.: http://www.dgepcd.gov.cy/dgepcd/dgepcd.nsf/page60_en/page60_en?OpenDocument.

[16] Ten pat.

- laikomasi tokios atlyginimų nustatymo politikos ir praktikos, kad didžiausias bendrovės darbuotojui mokamas darbo užmokestis neviršija mažiausią darbo užmokestį gaunančio bendrovės darbuotojo užmokesčio daugiau kaip keturis (4) kartus[17].

Įstatymo tikslas – suteikti socialiniam verslui daugiau galimybių gauti tik socialinio verslo sektoriui skiriamas ES dotacijas ir įvairias mokesčių lengvatas.

Pirmą kartą pagal Kipro teisę socialinis verslas pripažintas verslo subjektu. Tad jis tik pradeda kurtis.

Įstatyme nustatyta teisinė socialinio verslo apibrėžtis, leista šiam verslui veikti kaip konkrečiam juridiniam asmeniui, o ne, kaip anksčiau, kaip ribotos atsakomybės bendrovei arba labdaros organizacijai.

Kadangi įstatymas priimtas neseniai, dar nėra gauta duomenų apie konkrečius jo įgyvendinimo rezultatus.

Albanija

Socialinio verslo įstatymas patvirtintas 2016 m. po ilgų diskusijų, ar reikia reguliuoti šį sektorių, ar nereikia. Net pagaliau pasirašius įstatymą, šio sektoriaus veikėjai liko skeptiškai nusiteikę dėl įstatymo specifikos. Šiuo metu suinteresuotosios šalys vis dar daug diskutuoja dėl teisės aktų nuostatų, kurios galbūt kliudo socialinio verslo veiklai[18].

Požiūrį į teisės aktus gerai išanalizavo „Partners Albania“, kurie ne tik nustatė didelius pačios reguliavimo sistemos trūkumus, bet ir apibūdino sistemos vystymąsi lėmusį požiūrį. Dėl pačios socialinio verslo apibrėžties kyla daug neaiškumų ir nesusipratimų, ar tai yra nauja ar tik iš dalies pakeista verslo subjekto teisinė forma. Be to, iš esmės orientuojamasi į integracijos į darbo rinką socialinio verslo (IDRSV) modelį, pagal kurį numatomi veiklos apribojimai konkrečiuose sektoriuose (pvz., švietimo paslaugos, kultūra ir kultūros paveldas, turizmo skatinimas, aplinkosauga, tarpininkavimas užimtumo klausimais, jaunimo užimtumas ir kt.)[19]. Kitose Europos šalyse patirtis parodė, kad socialiniam verslui veikiant išskirtinai pagal vieną modelį, ekosistema sėkmingai nesivysto. Organizacines formas apribojus tik iki ne pelno organizacijų socialinio verslo statusui gauti, į tokį statusą teisės nebeturi kiti juridiniai asmenys, kurie sektoriui galėtų duoti papildomos naudos [20].

17 Antonis Karitzis, Kipras: Social Enterprises, A. Karitzis & Associates L.L.C, 18th March 2021, available at: https://www.mondaq.com/cyprus/contracts-and-commercial-law/1048810/social-enterprises.

18 Partners Albania, Analyses of legal framework on social enterprises in Albania, 2019. Žr. https://partnersalbania.org/wp-content/uploads/2019/07/Analyses-of-legal-framework-on-social-enterprises-in-Albania.pdf.

19 EMES Network & Euricse, “Social Enterprises and their Ecosystems: Recent Development in Europe” – Seminar Paper, 2019.

20 Žr. 18 išnašą.

Įstatyme taip pat nustatyti griežti ekonominiai ir socialiniai apribojimai. Nustatyta:

- samdomų marginalizuotų grupių procentinė dalis,
- minimalus darbuotojų skaičius,
- iš ūkinės veiklos privalomas gauti pajamų procentas.

Finansiniais aspektais taip pat yra trūkumų, susijusių su:

- įplaukų valdymu,
- galimybe gauti valstybės lėšų,
- galimybės dalyvauti viešuosiuose pirkimuose nebuvimu.

Teisinėmis sistemomis ekosistemos vystymąsi reikėtų skatinti, o ne jam trukdyti, nes ekosistemos formavimosi galimybės yra ribotos. Apžvalga gavosi trumpa, nes nebuvo tinkamai bendradarbiaujama su sektorių ekspertais ir nebuvo atsižvelgta į jų rekomendacijas[21]. Tad ir kilo pirmiau minėti klausimai, kuriuos reikia spręsti, kad šis įstatymas tinkamai veiktų ir duotų naudos jo taikymo srityje. Pateikiant Albanijos pavyzdį pabrėžiama, kaip svarbu sukurti tinkamą teisinę sistemą pradedant nuo taikymo srities nustatymo bei baigiant plėtra ir vertinimu, taip pat konsultuotis su visomis suinteresuotosiomis šalimis ir palaikyti jų nuolatinį dialogą.

Kroatija

Kroatijoje socialinio verslo atskiras įstatymas nereglamentuoja, tačiau reglamentuoja bendrieji teisės aktai, pagal kuriuos vykdyti veiklą leidžiama šiek tiek lanksčiau[22].

Socialinis verslas daugiausia siejamas su jo socialine misija ir dažniausiai plėtojamas kaip asociacijų „prekybos padalinys“ arba socialinių kooperatyvų raidos rezultatas[23].

Vienas iš svarbiausių proveržių socialinio verslo plėtroje įvyko 2015 m., kai parengta 2015–2020 m. Socialinio verslumo plėtros strategija. Siekta ne tik skatinti socialinio verslo vystymąsi, bet ir pateikti oficialią apibrėžtį, kuri būtų įtvirtinta strategijoje[24].

Kroatijoje yra šešios teisinės socialinio verslo formos: asociacija, kooperatyvas, institucija, fondas, bendrovė ir amatas. Socialinis verslas jungia pelno siekiantį sektorių su pelno nesiekiančiu sektoriumi, todėl socialinis verslas gali steigtis naudojantis abiem sektoriams bendromis teisinėmis formomis.

21 Žr. 18 išnašą.

22 Boosting social entrepreneurship and social enterprise creation. Unlocking the potential of social enterprises in Croatia: Local Economic and Employment Development (LEED) Programme of the Organisation for Economic Co-operation and Development in collaboration with the Ministry of Labour and Pension System, Croatia, September 2016.

23 Strategic Study on Social Economy Development in the context of the SEE 2020 Strategy, 2015.

24 M. Kolakovic, M. Turkic, I.Tukric, Social Entrepreneurship: Strategic Development in Croatia, Zagreb International Review of Economics & Business. 21 tomas, Nr. 2, 2018 m.

Pirmajame projekte daug dėmesio skirta socialinio verslo apibrėžčiai ir užtikrinta, kad ji derėtų su Europos Komisijos vartojama terminija ir jos Socialinio verslo iniciatyva. Tam tikrų ribojimų buvo keliose veiklos srityse, daugiausia su intelektine nuosavybe susijusių paslaugų (gamyba, žemės ūkis, turizmas, kultūra ir kt.), grupių, kurioms gresia socialinė atskirtis, užimtumo, paslaugų teikimo socialiai pažeidžiamoms grupėms, gamtos išteklių išsaugojimo, regionų plėtros skatinimo, vietos bendruomenės išteklių atkūrimo. Tačiau pakeistoje redakcijoje tebebuvo minimos tik socialinės paslaugos.

Kroatijoje taikomi šie socialinių verslininkų pripažinimo kriterijai:

1. Socialinis verslininkas investuoja ne mažiau kaip 75 % metinio pelno, t. y. vykdant veiklą gautas perteklines pajamas, į verslo tikslų, t. y. veiklos, įgyvendinimą ir plėtotę.
2. Socialiniam verslui būdinga savanoriška, visiems atvira narystė ir verslo, t. y. veiklos, autonomija.
3. Viešoji administracija negali būti vienintelė socialinio verslo steigėja.
4. Sprendimai priimami demokratiškai suinteresuotąsias šalis įtraukiant į skaidrų ir atsakingą valdymą.
5. Stebimas ir vertinamas socialinis, ekonominis ir ekologinis poveikis, o vertinimo rezultatais naudojamasi planuojant tolesnę ūkinę veiklą ir rūpinantis jos gerinimu.
6. Nutraukus veiklą, socialinis verslas turi prievolę likusį savo turtą perduoti regioninei savivaldai, kuri jį naudos socialinio verslumo plėtrai.

Tačiau viena iš svarbiausių strategijoje numatomų užduočių yra sukurti „unikalų socialinių verslininkų registrą, parengti kriterijus ir taisykles socialiniams verslininkams pripažinti“. Numatoma, kad kiekvienas strategijos kriterijus atitinkantis verslininkas ir (ar) įmonė trejus metus turi būti registruoti Socialinių verslininkų registre[25]. Po to socialinis verslas turi galimybę kreiptis dėl registravimo registre arba iš jo išsibraukti. Taip sudaromas oficialus socialinių verslininkų sąrašas, kuriuo remiamasi kreipiantis dėl finansinės paramos ir subsidijų savo nariams. Vykdant veiklą ekosistemoje daugiausia problemų kyla dėl didelio vėlavimo, taip pat dėl iš esmės menkos paramos iš aplinkos ir ilgalaikės Vyriausybės strategijos nebuvimo.

Kroatija – tai pavyzdys, kai dėtos tam tikros pastangos remti socialinio verslo ekosistemos vystymąsi per teisinę sistemą, tačiau pati sistema veikė blogai, nes trūko skirtingų pačios ekosistemos dalyvių bendros paramos, ilgalaikės vizijos ir bendradarbiavimo. Akivaizdu, jog įstatymai ir kiti teisės aktai taps socialinio verslo plėtros varomąja jėga tik tada, kai politikos formuotojai, ekspertai ir (arba) tarpinės organizacijos pakankamai rems vieni kitus ir bendradarbiaus, kad vykdydami atviras konsultacijas tiksliausiai nustatytų tolesnius visoms pusėms naudingus veiksmus.

[25] S. Tišma : S. Malekovic, D.A. Jelin˘ci´c, M. Mileusnic Škrtic , I. Keser, From Science to Policy: How to Support Social Entrepreneurship in Croatia, Journal of Risk and Financial Management, 2022.

Teisinių ir politinių sistemų kūrimo procesas

Toliau aprašomi teisinės sistemos kūrimo procesai tokiose šalyse kaip Ispanija, Airija, JK ir Italija, kuriose šiuo metu stiprinama socialinio verslo ekosistema, ekosistemos atstovai nuolat bendradarbiauja su politikos formuotojais, kad skatintų socialinės ekonomikos plėtrą ir socialinio verslo kūrimąsi. Siekiant pokyčių imtasi šių veiksmų:

- Nustatyta Vyriausybės atsakomybė įsteigiant socialinės ekonomikos departamentą, komitetą ar ministeriją. Taip atsiranda konkreti institucija, į kurią gali kreiptis socialiniam verslui atstovaujančios organizacijos.
- Apibrėžtos socialinėje ekonomikoje egzistuojančios teisinės formos ir nustatyti socialinio verslo ypatumai (socialinis tikslas, valdymas, turto įšaldymas) siekiant užtikrinti atitiktį Europos sistemai.
- Priimti konkretūs viešųjų pirkimų įstatymai, sudarytos palankesnės sąlygos patekti į rinką ir gauti finansavimą.
- Apibrėžtos konkrečios politikos strategijos socialiniam verslumui stiprinti ir plėtoti.

Ispanija

Labai įdomi socialinio verslo sistemos plėtra Ispanijoje, nes tai susiję su politine, socialine ir ekonomine šalies pertvarka iš diktatūros į demokratiją. F. Franko diktatūra varžė pilietines laisves, mažino socialinę ir politinę erdvę veiklai, ribojo galimybes pilietinės visuomenės iniciatyvoms.

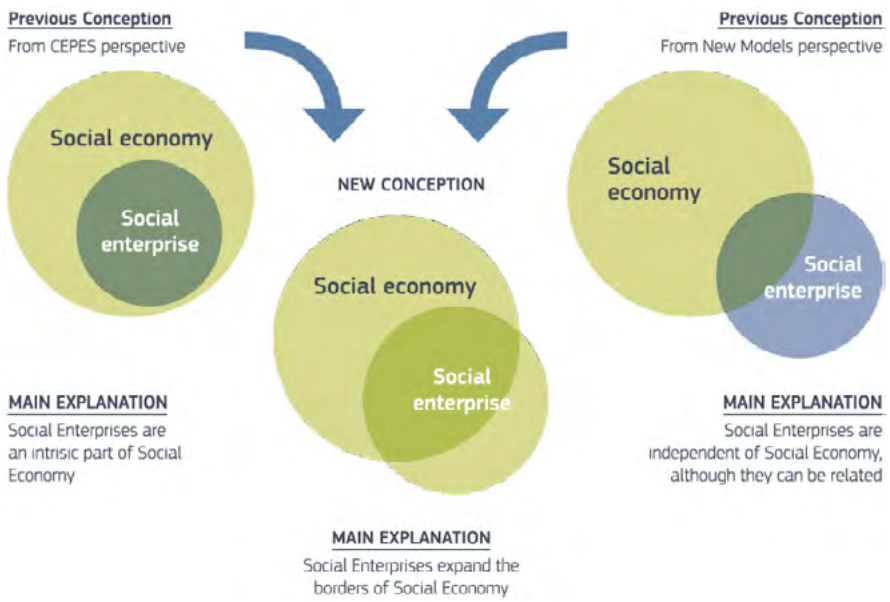

(2020 m. EK ataskaita pagal šalį)

Praėjusio amžiaus 8-ajame ir 9-ajame dešimtmečiuose Ispanijoje atsirado daugybė socialinių iniciatyvų, skatinančių dirbti darbuotojų kooperatyvuose ir darbuotojus į valdymą įtraukiančiose bendrovėse, kurios gaudavo finansavimą pagal valstybines programas ir iš šių išteklių užsitikrindavo žinomumą. 1978 m. Konstitucijoje pripažįstamas kooperatyvų vaidmuo sprendžiant socialinius poreikius ir reikalaujama, kad valdžios institucijos sudarytų palankias sąlygas ekosistemai vystytis per teisės aktus, taip pat kurtų galimybes darbuotojams tapti gamybos priemonių savininkais[26].

Socialinės ekonomikos teisinis ir institucionalizavimo procesas prasidėjo 1990-aisiais įsteigus Nacionalinį socialinės ekonomikos skatinimo institutą (INFES), kurį dabar pakeitė Socialinės ekonomikos skatinimo generalinis direktoratas ir Europos socialinis fondas (direktoratas), veikiantis kaip atskiras Darbo ir socialinių reikalų ministerijos padalinys, vadinamas Užimtumo generaliniu sekretoriatu.

Ispanija yra viena iš labiausiai decentralizuotų Europos šalių, kurioje daug asimetrijos ir įvairovės dėl 17 autonominių regionų. Faktiškai tas pats institucionalizavimo procesas laipsniškai vyksta vietos lygmeniu. Kai kurios regionų vyriausybės kuria socialinio verslo patariamąsias institucijas, todėl kuriasi ir regioninės federacijos, kurios kaip atstovės palaiko aktyvų dialogą su regioninėmis viešosiomis institucijomis.

2011 m. Ispanijos parlamentas priėmė įstatymą Nr. 5/2011. Tai buvo pirmas tokio pobūdžio įstatymas Europoje, kuriame pateikiama socialinės ekonomikos apibrėžtis, bendra socialinio verslo teisinė sistema, apibrėžiamos aiškios, būtinos sąlygos šios srities plėtrai remti.

Institucinė struktūra toliau tobulinta priėmus Įstatymą Nr. 31/2015 ir Viešųjų pirkimų įstatymą Nr. 9/2017, kuris atvėrė naujas galimybes socialinio verslo ir socialinės ekonomikos organizacijų plėtrai. Be to, 2018 m. priimta 2017–2020 m. Ispanijos socialinės ekonomikos strategija tapo sektoriaus skatinimui skirtu nacionalinės vyriausybės veiksmų planu. 2020 m. įsteigus Darbo ir socialinės ekonomikos ministeriją žengtas dar vienas svarbus žingsnis siekiant tolesnio sektoriaus institucionalizavimo[27].

Ispanijoje socialiniu verslu gali tapti trijų teisinių formų subjektai:

- užimtumo integracijos įmonės (empresas de inserción – EIs),
- socialinės iniciatyvos kooperatyvai (cooperativa de iniciativa social – CIS),
- specialūs socialinės iniciatyvos užimtumo centrai (centros especiales de empleo – CEE),
- kai kurios ūkinę veiklą vykdančios asociacijos ir fondai.

Remiantis europinėmis apibrėžtimis ir konceptualiais reikalavimais, Ispanijos teisėje subjektams, kad jie galėtų būti laikomi socialinės ekonomikos dalimi, keliami šie reikalavimai:

- demokratinio ir dalyvaujamojo valdymo struktūra,
- pirmenybė socialiniai paskirčiai laikantis principo, kad asmuo svarbiau už kapitalą,

[26] Europos ne pelno teisės centras. Legal Framework for social economy and social enterprises: a comparative report, 2012 m. rugsėjo mėn.

[27] Ten pat.

- solidarumo skatinimas remiant į vietos plėtrą dedamas pastangas, lygias galimybes, žmonių, kuriems gresia socialinė atskirtis, integracijos skatinimą, socialinę sanglaudą, darbo vietų kūrimą, profesinio ir asmeninio gyvenimo pusiausvyrą bei tvarumą,
- nepriklausomumas nuo valdžios institucijų,
- ribotas pelno paskirstymas[28].

Įstatymo tikslas – suteikti socialiniam verslui daugiau galimybių gauti tik socialinio verslo sektoriui skiriamas valstybės lėšas ir ES dotacijas, taip pat įvairias mokesčių lengvatas.

Šiuo metu socialinis verslas Ispanijoje ypač aktyviai veikia užtikrinant integraciją užimtumo srityje, teikiant socialines ir nestacionariosios sveikatos priežiūros paslaugas, nes socialinio verslo subjektusą samdo viešojo administravimo įstaigos. Besiformuojantis socialinis verslas taip pat veikia naujose srityse kaip sąžininga prekyba, kaimo plėtra ar atsinaujinančioji energija. Ispanijoje socialinis verslas sukuria 10 % BVP. Ispanijos socialinės ekonomikos įmonių konfederacija (CEPES) į savo skaičiavimus įtraukia konkrečioms šalims būdingą socialinį verslą, kuris egzistuoja kitomis teisinėmis formomis kaip žvejų gildijos, darbuotojus į valdymą įtraukiančios bendrovės, neįgalumo sektoriaus asociacijos ar savidraudos draugijos. Apskaičiuota, kad iš viso yra 43 192 socialinės ekonomikos subjektų, kurie sukuria 2 184 234 tiesiogines ir netiesiogines darbo vietas.

Airija

Airijoje socialinės įmonės apibrėžiamos taip:

Socialinė įmonė – tai įmonė, kuri per savo veiklą siekia socialinių, visuomeninių ar aplinkosauginių tikslų, užuot siekusi maksimaliai padidinti įmonės savininkų ar akcininkų pelną.

Socialinė įmonė įgyvendina savo tikslus vykdydama nuolatinę prekybos arba paslaugų teikimo veiklą bei reinvestuodama gautą pelną į socialinius tikslus.

Socialinės įmonės valdomos užtikrinant atskaitomybę, skaidrumą ir nepriklausomybę nuo valstybinio sektoriaus. Nutraukus socialinės įmonės veiklą, jos turtas perduodamas kitai organizacijai, siekiančiai analogiškų tikslų (2019–2022 m. Airijos valstybinė socialinio verslo politika).

Šioje apibrėžtyje įtvirtinti esminiai socialinio verslo bruožai, dėl kurių susitarta Europos lygiu:

- Socialinė įmonė – yra įmonė (privatus subjektas), kuri siekia savo tikslų gamindama prekes ir (arba) teikdama paslaugas.
- Pagrindinis socialinės įmonės tikslas – socialinis poveikis arba poveikis aplinkai, o ne pelnas.
- Socialinės įmonės vykdoma veikla gali būti įvairi, tačiau svarbiausia, kad ji būtų vykdoma nuolat, o pajamos iš jos būtų reinvestuojamos siekiant socialinio tikslo.

[28] Įstatymo Nr. 5/2011 4 straipsnis

- Socialinės įmonės valdymas yra dalyvaujamasis ir demokratiškas, užtikrinant įmonės atskaitomybę ir skaidrumą.

Airijoje yra įvairių socialinio verslo rūšių:

Darbo integracijos socialinės įmonės (angl. Work Integration Social Enterprises (WISE))

- Įmonių plėtra: įmonė teikia pagalbą kai steigiamos kitos įmonės (pvz., parūpinant biuro ir kt. patalpas).
- Paklausos stoka: įmonė tenkina prekių ir paslaugų paklausą bendruomenėse, kuriose dėl nepalankios ekonominės ir socialinės padėties arba mažo gyventojų tankio prekių ar paslaugų paklausa yra nepakankama įprastinės rinkos veikimui.
- Aplinkosauga: įmonė daugiausia dėmesio skiria aplinkosauginiam tvarumui.
- Bendradarbiavimas: įmonė sudaro sutartis su valstybinių sektoriumi ir teikia valstybines paslaugas nepalankioje padėtyje esančioms vietovėms ir bendruomenėms.[29]

Ši teisinė apibrėžtis susiformavo kaip dešimtmečius Airijoje vykdytos politikos ir teisinių priemonių, kuriančių socialinio verslo steigimosi ir potencialo plėtros sąlygas, rezultatas. 2017–2018 m. Socialinis fondas ir Airijos kaimo ir bendruomenės plėtros departamentas atliko tyrimą, kurio metu nustatytas poreikis užtikrinti socialinių įmonių pripažinimą ir rėmimą, siekti socialinio verslo politikos tobulinimo, vykdyti komunikaciją socialinės politikos klausimais jos formavimo ir įgyvendinimo etapuose. Bendradarbiavimo ir konsultacijų, kuriose dalyvavo suinteresuotieji subjektai, rezultatas – 2019–2022 m. Airijos valstybinė socialinio verslo politika.

Vyriausybė vertina taikant socialinių inovacijų metodą socialinio verslo kuriamą pridėtinę vertę, gebėjimą naudoti naujas technologijas ir kūrybingai spręsti socialinius, visuomeninius ir aplinkosaugos uždavinius.

Airijos valstybinė socialinio verslo politika įdomi tuo, kad joje pateikiama aiški įgyvendinimo strategija:

1. Informuotumo apie socialinį verslą didinimas, glaudžiai bendradarbiaujant su suinteresuotaisiais socialinio verslo subjektais ir siekiant didinti visuomenės informuotumą, kaupti gerąją patirtį ir didinti visuomenės supratimą apie socialinį verslą;
2. Socialinių įmonių steigimas, įgyvendinant programas socialiniam verslui remti inkubacijos ir veiklos pradžios etapuose, remiant socialinio verslo įtraukimą į visų lygių švietimą;
3. Vadovavimas ir valdymas remiant turimos informacijos konsolidavimą ir sklaidą, gerinant galimybes gauti konsultacinę pagalbą ir paramą rengiant verslo pasiūlymus, taip pat specializuotų socialinio verslo mokymų organizavimas;
4. Galimybė gauti finansavimą nustatant ir sisteminant įvairias prieinamas nacionalines ir ES finansavimo priemones, ieškant naujų finansavimo galimybių, tokių kaip

[29] Airijos Vyriausybė, 2019–2022 m. Airijos valstybinė socialinio verslo politika, Kaimo ir bendruomenės plėtros departamentas, 2019 m. liepos mėn.

paskolų finansavimas pagal Užimtumo ir socialinių inovacijų programą (EaSI), skatinant verslo investicijas, įskaitant įmonių socialinės atsakomybės iniciatyvas, gerinant finansavimo sistemų derinimą visais valstybės institucijų lygmenimis;

5. Rinkos galimybių sudarymas remiant socialinio verslo gebėjimų stiprinimą, bendradarbiaujant su suinteresuotaisiais subjektais siekiant suprasti, kaip pagerinti įmonių tarpusavio bendradarbiavimą (B2B) ir viešųjų pirkimų sistemą;
6. Teisinė bazė, tiriant ir stebint socialinių įmonių konkrečių teisinių formų reglamentavimo potencialą;
7. Sąveika su nacionalinėmis ir tarptautinėmis institucijomis, suvokiant socialinio verslo ir įvairių politikos sričių sąveiką bei Airijos interesų socialinio verslo srityje gynimo tarptautiniu lygiu bei įtakos didinimo būdus;
8. Duomenys ir poveikis gerinant duomenų rinkimą, siekiant sukaupti informaciją apie Airijos socialinio verslo mastą ir socialinio verslo veiklos sritis bei kuriant socialinio ir ekonominio socialinių įmonių poveikio vertinimo mechanizmus;
9. Politikos įgyvendinimas ir priežiūra, įsteigiant atskirą įstaigą, atsakingą už socialinio verslo politikos įgyvendinimą ir jo priežiūrą.

Taip pat pabrėžiamas vietos valdžios institucijų vaidmuo skatinant regionų plėtrą, jų bendradarbiavimas su socialinėmis įmonėmis kuriant, koordinuojant ir įgyvendinant socialinės įtraukties ir plėtros strategijas. Kaip pavyzdį galima paminėti Dublino miesto tarybą, kuri per savo Ekonominės plėtros biurą remia tvarias ir strategiškai svarbias Dublino socialines įmones, teikdama joms mokymus, mentorystę, apdovanojimus, išteklius ir skatindama socialinį verslumą.

Šį procesą taip pat skatina atsakomybės už socialinį verslą sutelkimas vieno konkretaus subjekto – Kaimo ir bendruomenės plėtros departamento – rankose (jis skiria 2 mln. EUR per metus socialinio verslo rėmimui) bei 1,6 mln. EUR skyrimas socialinių įmonių plėtrai remti per Socialinio verslo plėtros fondą[30].

Jungtinė Karalystė

Jungtinėje Karalystėje socialinis verslas pradėjo vystytis nuo XX a. paskutiniojo dešimtmečio vidurio, kai skirtingos savo pagal teisinę formą įmonės – kooperatyvai, bendruomeninės draugijos, labdaros organizacijos ir viešojo intereso įmonės – pradėjo naudoti verslo modelius socialiniams pokyčiams skatinti ir socialiniams poreikiams tenkinti.

Pirmasis žingsnis šia kryptimi buvo Susitarimas dėl vyriausybės ir savanoriškų bei bendruomeninių organizacijų sektoriaus santykių – teisiškai neįpareigojantis dokumentas, kuriuo siekta pagerinti Vyriausybės ir tretinio sektoriaus darbo santykius[31] ir kurio pagrindu buvo parengtos Darbo tvarkos taisyklės, apibrėžiančios socialinio verslo valstybinio

[30] ten pat.
[31] 3 Žr. 9 pastabą.

finansavimo, viešųjų pirkimų ir bendradarbiavimo su vietos valdžios institucijomis tvarką.

2001 m. JK Verslo, inovacijų ir įgūdžių departamente įsteigtas Socialinio verslo skyrius, kuriam pavesta koordinuoti socialinio verslo subjektus ir vyriausybės pareigūnus, nustatyti pagrindinius iššūkius ir teikti rekomendacijas kaip remti socialinių įmonių steigimą ir plėtrą, kuri buvo laikoma novatorišku žingsniu į priekį.[32]

Jungtinėje Karalystėje susitarta dėl konceptualaus sąvokos „socialinė įmonė“ apibrėžimo, kuriuo remiasi politikos formuotojai, nors šiuo metu socialinis verslas ir neturi teisinės apibrėžties ar konkrečios teisinės formos.

Socialinė įmonė apibrėžiama kaip „įmonė, kurios pagrindiniai tikslai yra socialiniai ir kurios pelnas iš esmės reinvestuojamas į verslą arba bendruomenę, nesiekiant sukrauti kuo didesnio pelno akcininkams ir įmonės savininkams[33].“ Svarbiausia yra įmonės paskirtis, o ne jos teisinė forma. Jungtinėje Karalystėje teisinė socialinės įmonės forma gali būti įvairi, o steigimo procesas priklauso nuo pasirinktos teisinės formos.

Teisinė forma	Ar įmonė gali tuo pačiu veikti kaip labdaros fondas?	Bruožai	Kiekis procentais
Neinkorporuota asociacija	Taip	Atskiros teisinės formos neturinti organizacija, sudaryta iš jos narių.	1 proc.
Ribotos atsakomybės bendrovė	Taip	Akcinio kapitalo neturinti ribotos atsakomybės bendrovė, kurios nariai įmonės uždarymo atveju yra jos laiduotojai (paprastai garantijos suma yra nominali).	51 proc.
Labdaros organizacija	Taip	Nauja teisinė forma, numatanti ribotą atsakomybę ir reikalaujanti organizacijos registracijos tik Labdaros organizacijų komisijoje, o ne Įmonių registre	Nauja
Ribotos atsakomybės akcinė bendrovė	Ne	Įprasta ne pelno bendrovės teisinė forma. Akcininkų atsakomybė kreditorių atžvilgiu ribota ir priklauso nuo investuoto kapitalo.	12 proc.
Pramonės ir paslaugų teikėjų draugija	Ne	Kooperatyvo teisinė forma. Šių įmonių priežiūrą atlieka Finansų tarnyba. Šią teisinę formą dažnai renkasi kredito unijos.	19 proc.

32 Ten pat.

33 Verslo inovacijų ir įgūdžių departamentas, Socialinio verslo teisinių formų vadovas, 2011 m. lapkričio mėn.

Teisinė forma	Ar įmonė gali tuo pačiu veikti kaip labdaros fondas?	Bruožai	Kiekis procentais
Ribotos atsakomybės viešojo intereso įmonė Viešojo intereso įmonė su laiduotojais	Ne Ne	Ribotos atsakomybės įmonė, kurios socialinis tikslas yra numatytas įstatuose ir kurios konkreti ribota pajamų dalis gali būti skiriama ne socialiniams tikslams.	17 proc.
Akcinė bendrovė	Ne	Bendrovė, kurios atsakomybė ribojama akcijomis, kurios gali būti parduotos viešai akcijų biržoje.	1 proc.

(Britų Taryba[34], 2015 m.)

Labiausiai paplitusios šios socialinių įmonių teisinės formos: ribotos atsakomybės viešojo intereso įmonė, ribotos atsakomybės bendrovė ir pramonės ir paslaugų teikėjų draugija. Tačiau teisiškai taip pat galima pasirinkti kitą teisinę formą, pvz. įsteigti asociaciją ar patikos fondą, arba abiejų šių formų derinį.[35]

Viešojo intereso įmonė[36] – tai atskira socialinio verslo teisinė forma, numatyta 2004 m. JK Įmonių įstatyme, kuri atitinka ES darbinę socialinio verslo apibrėžtį. Pagrindinis viešojo intereso įmonės bruožas – tai privalomasis apsaugos mechanizmas.

- Juo nustatoma viešojo intereso įmonės reguliavimo institucija, atsakinga už privalomų reikalavimų vertinimą;
- Nuostata dėl tikslų: reikalaujama pateikti viešojo intereso deklaraciją, pateikiant įrodymus, kad įmonė atitinka teisės aktuose nustatytus viešojo intereso įmonės kriterijus, ir nurodant visuomenei naudingą įmonės vykdomą veiklą, kuri bus vykdoma tiek registracijos metu, tiek vėliau, įmonei nusprendus pakeisti savo veiklos sritį; jei laikomasi nuostatos dėl tikslų, veiklos apribojimai nėra taikomi;
- Naujai įvestas įmonės vadovo lojalumo reikalavimas: įmonės valdyba parengia ir įgyvendina strategiją, numatančią, kad įmonė vykdys gamybos procesus ir generuos pelną siekdama pasirinkto visuomenei naudingo tikslo; vadovaujamasi ne akcininkų pelno interesais, o pačios įmonės kaip atskiro socialinio ir institucinio subjekto interesais;
- Dividendų mokėjimo ir turto naudojimo apribojimai: bendrovės akcininkams gali būti išmokama 35 % įmonės metinio pelno dividendų forma. Įmonės turtas privalo būti skiriamas bendruomenės poreikiams.
- Įmonė turi atitikti bendrovių teisės reikalavimus ir, būdama atskaitinga savo reguliavimo institucijai, taip pat privalo teikti metines ataskaitas, įskaitant investicijų grąžos ataskaitas, Prekybos rūmams.
- papildoma skaidrumo prievolė – teikti viešojo intereso įmonės ataskaitas.

34 Verslo inovacijų ir įgūdžių departamentas, Socialinio verslo teisinių formų vadovas, 2011 m. lapkričio mėn.
35 Ten pat.
36 Įmonių (audito, tyrimų ir Bendrijos įmonių) įstatymas, 2004 m.

- Pagrindinis akcininkų vaidmuo – įmonės veiklos rezultatų ir direktorių valdybos veiklos priežiūra.

Be to, JK įvedė dar vieną mišrią teisinę formą, tinkančią socialinėms įmonėms: tai labdaros įmonės. Jos gali naudoti savo turtą tik labdaros tikslams įgyvendinti ir privalo veikti taip, kad atitiktų labdaros organizacijos interesus. Labdaros įmonės teisinė forma suteikia daugiau galimybių kreiptis dėl paramos ir dotacijų. Ji tinka mažesnėms labdaros organizacijoms[37].

Būtina pabrėžti, kad nuo 1997 m. vyriausybė labai prisidėjo remiant klestintį socialinių įmonių sektorių. Britų Tarybos ataskaitoje[38] apibendrinami svarbiausi valstybės veikmai, prisidėję prie sektoriaus augimo:

- siekdama sektoriaus darnos ir sustiprėjimo, valstybė rėmė socialinio verslo infrastruktūros įstaigas: „SE UK“, „Social Enterprise Scotland“ ir „Wales Co-operative Centre“;
- skatino finansinį socialinio verslo tvarumą ir nepriklausomybę, naudodama tam dotacijas ir paskolų fondus;
- rėmė socialinių investicijų rinkos plėtrą steigdama „Big Society Capital“ fondą ir nustatydama mokestines lengvatas investuotojams į socialinį verslą;
- įteisino naujas teisines formas (pvz., Ribotos atsakomybės viešojo intereso įmonė (CIC) ir Viešojo intereso įmonė su laiduotojais (CIO)), siekdama palengvinti socialinių įmonių steigimą ir valdymą;
- ragino viešąjį sektorių pirkti prekes ir paslaugas iš socialinių įmonių tiek teikdama veiklos gaires, tiek priimdama tokius teisės aktus kaip Socialinės vertės aktas;
- sudarė palankesnes sąlygas teikti viešojo sektoriaus paslaugas, kad jos taptų naujomis, nepriklausomomis ir kuo ilgiau veikiančiomis socialinėmis įmonėmis.[39]

Italija

Italijoje socialinės ekonomikos organizacijos, pvz., savitarpio pagalbos fondai, darbuotojų kooperatyvai ir savanoriškos asociacijos, turi ilgalaikę istoriją. Šios organizacijos yra Italijos gerovės sistemos dalis dar nuo XIX a. pabaigos. Kooperatinio judėjimo vaidmuo įtvirtintas Italijos Konstitucijoje, kurioje pripažįstama jo „socialinė funkcija“; kooperatyvai ir kitos socialinės ekonomikos organizacijos, susibūrusios į trečiojo sektoriaus skėtinę organizaciją, kartu su verslo federacijomis ir profesinėmis sąjungomis nacionaliniu lygiu veikia kaip socialiniai partneriai, vienodai svarbūs darbo santykiuose ir kolektyvinėse derybose.

Aktyvią Italijos socialinio verslo sistemos plėtrą nuo XX a. aštuntojo dešimtmečio paskatino įvairios priežastys: naujų socialiai remtinų grupių atsiradimas, valstybinių įstaigų uždarymas, humanizmo ir teisingumo principų taikymas pažeidžiamoms gyventojų grupėms,

37 „Socialinės įmonės Jungtinėje Karalystėje. Socialinių įmonių sektoriaus plėtra ir klestėjimas“. Britų taryba, 2015 m..

38 Ten pat.

39 Ten pat.

taip pat socialiniai pokyčiai. Dėl šių priežasčių globos ir priežiūros paslaugų teikimas perduotas išorės subjektams.

1990 m. Italijos valdžia pripažino socialinio verslo subjektų vaidmenį, priimdama įstatymą Nr. 142/1990, kuriuo nustatyta, kad socialinių viešųjų paslaugų valdymą taip pat galima pavesti vykdyti privačioms trečiosioms šalims. 2000 m. buvo apibrėžtas subsidiarumo principas, nustatant mokestines lengvatas organizacijoms, prisidedančioms prie socialinės gerovės kūrimo.

Šiais metais trečiojo sektoriaus subjektai ir jų federacijos ėmė raginti valdžią sukurti konkrečią socialinio verslo teisinę formą, kuri leistų vykdyti ekonominę veiklą teikiant paslaugas ir gaminant produktus visuomenės naudai bei tenkinant jau esamų organizacijų poreikius.

Iš tiesų sąvoka „socialinė įmonė“ pirmą kartą Italijoje pavartota XX a. devintojo dešimtmečio pabaigoje, įvardijant privačias iniciatyvas, kurių dėka buvo teikiamos paslaugos ir gaminamos prekės nepalankioje padėtyje esančių grupių integracijai į darbo rinką remti. Pirmasis svarbus Italijos socialinio verslo sistemos teisinės plėtros etapas buvo įstatymo Nr. 381/1991 priėmimas. Šiuo įstatymu įvesta teisinė socialinio kooperatyvo forma. Italijoje veikia dviejų tipų socialiniai kooperatyvai (+ 1):

- A tipas: socialiniai kooperatyvai, teikiantys socialines paslaugas, pavyzdžiui, kultūros, gerovės ir švietimo paslaugas;
- B tipas: socialiniai kooperatyvai, vykdantys ūkinę veiklą, kuria siekiama integruoti socialiai remtinus asmenis į darbo rinką. Iš jų ne mažiau kaip 30 proc. socialiai remtinų asmenų gavo teisę vykdyti veiklą žemės ūkio, pramonės ir prekybos sektoriuose;
- Vis dažniau pasitaiko mišrių teisinių formų, o socialiniai kooperatyvai vis dažniau vykdo A+B tipo veiklą.

Socialiniai kooperatyvai atlieka esminį vaidmenį, be kurio nebūtų įmanoma suprasti socialinių įmonių teisinio statuso raidos, nes socialiniai kooperatyvai vieninteliai pagal teisinę formą *de jure* pripažįstami Italijoje socialiniu verslu.

Kitas aspektas, į kurį reikia atsižvelgti, yra tai, kad pagal šį įstatymą pripažįstama socialinių kooperatyvų pridėtinė vertė teikiant paslaugas ir gaminant prekes socialiai remtinų grupių integracijai į darbo rinką skatinti. Mat atskira šio įstatymo nuostata leidžia valstybės institucijoms teikti pirmenybę B tipo kooperatyvams viešuosiuose pirkimuose pagal ES konkurencijos teisę.

Nuo XX a. dešimtojo dešimtmečio iki 2000 m. pradžios socialinių kooperatyvų augimas buvo eksponentinis: Italijos statistikos departamento ISTAT duomenimis, 2001 m. šalyje buvo apie 5 500 socialinių kooperatyvų, o 2018 m. jų buvo jau 15 189, juose dirbo daugiau kaip 430 000 žmonių, o jų pelnas siekė 14,3 milijardo eurų[40]. Toks pats augimas pastebimas ir pagal sektorius, nes socialinių kooperatyvų gebėjimas nustatyti atsirandančius poreikius ir teikti novatoriškus socialinius sprendimus leidžia jiems didinti savo atsparumą

[40] Borzaga, C., et al. „Italijos kooperatyvų struktūra ir veiklos rezultatai: kiekybinė analizė, pagrįsta bendrais oficialiais duomenimis.” Verslumo ir organizacinės įvairovės leidinys 8.1 (2019).

ir prisitaikyti prie įvairių reikalavimų. Geriausi pavyzdžiai yra socialinis žemės ūkis, bendruomenės kooperatyvai, socialinis būstas, paslaugos migrantams ir jaunimui, kuris nedirba, nesimoko ir nestudijuoja. Lygiagrečiai palaipsniui konsoliduojamos valstybinės, regioninės ir vietos lygmens federacijos ir konsorciumai, kurie tapo pagrindiniais atitinkamų sektorių tarpininkais ir atstovais vykdant socialinį dialogą ir pasisako už tolesnį teisinės sistemos kūrimą įgalinant veikti socialinį verslą[41].

Todėl 2005 m. Italijoje buvo paskelbtas pirmasis Europoje socialinio verslo įstatymas - Įstatymas Nr. 118/2005. Šis įstatymas leido organizacijoms ir tradicinėms įmonėms ne tik turėti socialinio verslo teisinę formą, bet ir būti priskiriamoms naujai socialinių įmonių kategorijai; taip pat jame buvo nustatyti socialinio verslo teisiniai, pajamų ir veiklos apribojimai[42]. Šis pirmasis bandymas reglamentuoti socialines įmones yra ypač įdomus, nes jis laikomas nesėkme: jis nebuvo patrauklus trečiojo sektoriaus organizacijoms, nes jų nuomone, jo nauda neatsvėrė socialinio verslo teisinių ir veiklos apribojimų. Be to, ši verslo forma laikyta žalinga tradicinėms įmonėms, nes jos mokestinė nauda liko neaiški.[43] Tačiau ši patirtis yra svarbi, nes iš jos matyti, kad vyriausybė pasinaudojo galimybe stiprinti dialogą su trečiojo sektoriaus federacijomis, atstovais ir specialistais rengiant trečiojo sektoriaus reformą ir įtakojant vėlesnę teisėkūrą. 2017 m. teisės akte buvo pateiktas naujas socialinio verslo apibrėžimas. Tai laikoma teisėkūros proceso, kuriame dalyvavo socialinio verslo atstovai, rezultatu.

Trečiojo sektoriaus kodekse Nr. 117/2017 socialinės įmonės nurodytos kaip trečiojo sektoriaus subjektas, todėl joms taikomi visi trečiojo sektoriaus subjektams taikytini reikalavimai, išmokos ir pareigos.

Ypač svarbus šio kodekso 55 straipsnis, nes jame aiškiai nurodyta, kad privataus verslo vadovai ir trečiojo sektoriaus subjektai yra vedami to paties tikslo – bendrųjų visuomenės interesų įgyvendinimo – todėl jie turi sėstis prie bendro derybų stalo ir ieškoti bendrų sprendimų, siekdami spręsti kylančius klausimus. Šiame straipsnyje taip pat apibrėžiamas bendras veiklos planavimas ir projektavimas. Bendras planavimas: valdžia ir trečiojo sektoriaus subjektai turi reguliariai nustatyti visuomenės poreikius bei tendencijas ir rengti atitinkamas ilgalaikes strategijas. Bendras projektavimas: strateginius sprendimus valdžia ir trečiojo sektoriaus subjektai turi paversti konkrečia veikla, kurią turi įgyvendinti įvairūs vietos subjektai, o vėliau turi būti skelbiami konkursai arba kvietimai teikti pasiūlymus. Taip valdžia užtikrins, kad valstybės lėšos bus investuojamos į veiklą, kurios vertė yra įrodyta ir pagrįsta; kartu bus atsižvelgiama į trečiojo sektoriaus subjektų veiklą nustatant ir tenkinant poreikius pagal principą „iš apačios į viršų.“

41 Borzaga, C., et al. „Italijos kooperatyvų struktūra ir veiklos rezultatai: kiekybinė analizė, pagrįsta bendrais oficialiais duomenimis.” Verslumo ir organizacinės įvairovės leidinys 8.1 (2019).

42 A. Fici, Naujasis Italijos socialinių įmonių įstatymas, prezentacija pristatyta seminare „Nauji socialinio verslumo modeliai: galimi socialinių įmonių plėtros keliai Europos Vidurio Rytuose ir pietryčių Europoje“, kurį organizavo EBPO LEED Trento vietos plėtros centras ir pelno nesiekiančių organizacijų plėtros institutas (ISSAN), bendradarbiaudamas su Jungtinių Valstijų tarptautinės plėtros agentūra (USAID) – Zagrebas (Kroatija), 2006 m. rugsėjo 28–29 d.

43 EBPO (2022 m.), „Atvejo tyrimas. Socialinių kooperatyvų įstatymas Italijoje: Galiojančių kooperatyvus reglamentuojančių teisės aktų pritaikymas socialinių įmonių plėtrai remti“, leidinyje „Socialinių įmonių teisinių sistemų kūrimas: Praktinės rekomendacijos politikos formuotojams“, EBPO leidykla, Paryžius.

Pagrindinės Italijos socialinių įmonių bruožai (įst. 112/2017): bet kuris privatus subjektas – asociacija, savanorių organizacija, fondas, tradicinė įmonė – gali būti priskiriamas teisinei socialinio verslo kategorijai, t. y. gali būti laikomas trečiojo sektoriaus organizacija, jeigu:

- pagrindinė ir tęstinė šio subjekto veikla, iš kurios gaunama ne mažiau kaip 70 % pajamų, orientuota į socialinių tikslų, visuomeninės naudos ir visuomenės interesų siekimą;
- šio subjekto struktūra užtikrina dalyvaujamąjį demokratinį valdymą, skaidrumą ir socialinę atsakomybę, veikloje vadovaujamasi į žmogų orientuotu požiūriu ir užtikrinamas suinteresuotųjų subjektų dalyvavimas;
- Šio subjekto veiklos sritys gali būti įvairios: nuo socialinių ir sveikatos priežiūros paslaugų, kultūrinės, aplinkosaugos, švietimo veiklos ir socialinio turizmo iki mikrofinansų, sąžiningos prekybos ir miestų regeneracijos;
- užtikrinama šio subjekto nepriklausomybė nuo viešųjų subjektų;
- šio subjekto pajamos nuolat reinvestuojamos siekiant socialinių tikslų ir neperskirstomos akcininkams;
- subjektas įtrauktas į įmonių registrą ties kategorija „Socialinis verslas“;
- subjektui taikomos mokestinės lengvatos;
- subjektas teikia metinę ataskaitą apie savo socialinę veiklą ir tradicinę įmonės balanso ataskaitą.

Vienas iš pagrindinių Italijos socialinio verslo vystymosi aspektų yra esminis trečiojo sektoriaus atstovų, valstybės ir vietos lygmens federacijų ir konsorciumų vaidmuo nustatant reikalavimus, kad būtų sukurta prasminga ir palanki teisinė bazė. Šios institucijos reiškė savo nuomonę, nuosekliai judėjo ta kryptimi kartu su viešojo administravimo institucijomis, kurios, savo ruožtu, sugebėjo pripažinti trečiojo sektoriaus svarbą, įtraukdamos jo atstovus į bendro veiklos planavimo ir bendro projektavimo mechanizmus.

Viešieji pirkimai

Viešieji pirkimai laikomi esminiu socialinių įmonių plėtros veiksniu. Valdžios institucijos turėtų vertinti socialinę naudą rengdamos viešųjų pirkimų sutartis ir nesiorientuoti vien į konkurencinį pranašumą ir kainą. Tokiu būdu būtų sudaromos palankesnės sąlygos socialinėms įmonėms patekti į rinką. Teisėkūra vis dažniau pripažįsta viešųjų pirkimų svarbą ir naudoja viešuosius pirkimus kaip priemonę, kuri skatina teigiamus socialinius, aplinkosauginius ir ūkinius pokyčius, pvz., kuria kuriamos užimtumo galimybės pažeidžiamoms grupėms, remiama socialinė sanglauda ir socialinio verslo plėtra.[44]

Daugumoje valstybių viešieji pirkimai yra pagrindinis socialinių įmonių pajamų šaltinis, užtikrinantis jų tvarumą.[45] Socialinio verslo pridėtinė vertė – tai gebėjimas tiesiogiai bendra-

[44] Žr. į 9 pastabą.
[45] Žr. į 4 pastabą.

darbiauti su vietos suinteresuotaisiais subjektais ir paramos gavėjais ir patenkinti jų poreikius. Dėl savo struktūros ir žinių apie socialinių inovacijų procesus, per viešuosius pirkimus socialinės įmonės gali lanksčiai ir operatyviai reaguoti į šiuos poreikius, remdamosi patirtimi, kurios nėra viešajame sektoriuje. Šie gebėjimai leidžia socialiniam verslui būti svarbiu tarpininku bendrai planuojant nacionalines ir vietos socialines strategijas, ypač tais atvejais, kai remiamos nacionalinės ir vietos federacijos ir konsorciumai, kartu derinant galimybę rasti papildomų privačių subjektų ir fondų išteklių strategijoms įgyvendinti.[46]

Be to, bendradarbiavimas su socialinėmis įmonėmis teikia valdžios institucijoms galimybę išplėsti teikiamų socialinių paslaugų asortimentą ir skaičių bei pagerinti jų kokybę pasitelkiant konkurenciją, suteikti pridėtinės vertės teikiant papildomų išmokų ir patiriant mažesnes sąnaudas bei skatinti viešųjų paslaugų teikimą, dalyvavimą ir atsakomybę.[47]

Socialiniai pirkimai: verslo-verslui (B2B) rinka

Bendrosios rinkos programa yra ES finansavimo priemonė, kuria siekiama išnaudoti visą bendrosios rinkos potencialą ir užtikrinti Europos atsigavimą po COVID-19 pandemijos. Atsižvelgdama į tai, 2022 m. rudenį Europos Komisija paskelbė kvietimą teikti paraiškas, kad vietos, regionų ar nacionaliniai subjektai galėtų dalyvauti vykstant „socialiniaim pirkimams verslo-verslui (B2B) rinkoje“. Kvietimo tikslas – užmegzti tradicinio verslo ir socialinio verslo partnerystę ir sustiprinti socialinio verslo subjektų ir tradicinių įmonių (B2B) prekybinius santykius. Tai padės remti sisteminę socialinių įmonių integraciją į pagrindinę įmonių vertės grandinę, plėtoti struktūrizuotas partnerystes ir bendradarbiauti su jomis siekiant bendrai teikti pasiūlymus dėl viešųjų pirkimų. Vadovaujamasi mintimi, kad, plėtojant B2B rinkas, tiek socialinis tiek tradicinis verslas susiduria su daugybe iššūkių, tokių kaip tarpusavio supratimo stoka, kultūrinės kliūtys, skirtingi darbo metodai ir procesai.

Šis kvietimas teikti paraiškas vertintinas kaip svarbus valstybinių institucijų žingsnis į priekį siekiant socialinių, aplinkosaugos ir ekonominių tikslų, darant didesnį poveikį, užtikrinant geresnius ūkinės veiklos rezultatus ir verslo orientaciją į ateities poreikius, taip pat užtikrinant verslo plėtros perspektyvas ir konsolidavimą, kuris ateityje galėtų didinti socialinio verslo ir tradicinio verslo sąveikos finansavimą.

Poveikio vertinimas

Įvertinti socialinio verslo poveikį visuomenei ir parengti adekvačias valstybines priemones ir metodologiją yra sudėtinga. Didžiausias sunkumas tas, kad suinteresuotieji subjektai nepakankamai gerai supranta socialinio verslo poveikį visuomenei ir socialinę jo naudą.

Pastaruoju metu ES lygiu dėta daug pastangų siekiant sukurti ir suderinti socialinio poveikio vertinimo sistemą. 2014 m. Socialinio verslo komisijos ekspertų grupės GECES pogrupis socialinio poveikio vertinimo klausimais paskelbė socialinių įmonių veiklos poveikio

[46] Žr į 1 pastabą.
[47] Žr į 1 pastabą.

vertinimo metodiką ir būdus poveikio vertinimui derinti visoje ES (GECES/EK, 2014). Daug ES valstybių pradėjo remti priemones, kuriomis siekiama didinti informuotumą apie socialinį verslą ir skatinti socialinio poveikio vertinimo mąstyseną.

Europos įmonių filantropijos asociacijos praktinėse poveikio vertinimo ir valdymo gairėse (EVPA, 2013 m.) nurodomi penki vertinimo etapai:

- tikslų nustatymas;
- suinteresuotųjų subjektų nustatymas;
- vertinimo kriterijų nustatymas;
- įvertinimas, patvirtinimas ir vertės nustatymas;
- ataskaitos teikimas, mokymasis ir tobulėjimas (GECES/EK, 2014).

Tačiau naujomis socialinio verslo įmonėms labai trūksta praktinių įgūdžių rengiant ataskaitas ir įvertinant savo socialinį poveikį. Tai pagrindinis kliuvinys pradiniame socialinio verslo plėtros etape.

Viena iš pagrindinių EBPO rekomendacijų yra glaudžiai susijusi su suinteresuotųjų šalių bendradarbiavimu. Suinteresuotieji subjektai turėtų bendradarbiauti ne tik kuriant bendrą pokyčių koncepciją ir terminologiją, bet kartu tobulinti ir ataskaitų rengimo procesus bei priemones, kuriomis galėtų dalytis tarpusavyje. Be to, daug dėmesio skiriama ataskaitų rengimo ir vertinimo mokymams. Galiausiai, siekiant tęsti suinteresuotųjų šalių dialogą ir taip skatinti bendrai kurti socialinio poveikio vertinimo ir ataskaitų rengimo metodus, kurie atitiktų valstybės poreikius, primygtinai rekomenduojama rengti informuotumo apie socialinį verslą didinimo kampanijas. Tokios kampanijos taip pat parodytų socialinio poveikio įvertinimo naudą, pelno reinvestavimo būdus ir pabrėš šių įmonių socialinio tikslo išaiškinimo svarbą.

Poveikio vertinimas yra labai svarbus socialinėms įmonėms siekiant:

- skirti išteklių socialinės vertės kūrimui ir paramos priemonių nustatymui, taip pat pažangai sprendžiant visuomenės problemas ir jos įrodymui;
- bendradarbiauti su sunkiai pasiekiamomis tikslinėmis grupėmis;
- keisti visuomenės požiūrį į prekes/paslaugas;
- skatinti įtraukią valdymo praktiką;
- didinti suinteresuotųjų subjektų dalyvavimą ir bendradarbiavimą su įvairiais suinteresuotaisiais subjektais iš įvairių sektorių ir pramonės šakų;
- daryti įtaką suinteresuotiesiems subjektams per politinį ir viešą propagavimą (pvz., pristatant informaciją parlamentui);
- informuoti apie socialinio verslo masto didinimo strategijas ir užtikrinti socialinio verslo finansavimo galimybes.

Rekomendacijos

Šiame skirsnyje pateikiamos rekomendacijos, kurias galima įgyvendinti remiantis patirtimi, kurią per 25 metus sukaupė „Diesis Network“, remdama regionines ir valstybines socialinio verslo sistemas daugiau nei 25 valstybių Europos Sąjungoje ir už jos ribų.

Manoma, kad šios rekomendacijos yra įgyvendinamos, konkrečios ir veiksmingos. Remiantis jomis galima galvoti apie galimus įgyvendinimo būdus.

Sisteminių pajėgumų didinimas

Sisteminiai pajėgumai yra vienas iš pagrindinių spręstinų klausimų. Pirmoji rekomendacija – kurti socialinio verslo ekosistemas. Ji remiasi keliais pavyzdžiais ir pasauline socialinio verslo sektoriaus patirtimi. EBPO ekspertai taip pat siūlo suteikti tarpininkams ir socialinio verslo sektoriui galimybių kurti masto ekonomiką, skiriant daugiausia dėmesio paklausos plėtojimui ir padedant įveikti teisinio reglamentavimo kliūtis. Socialinio verslo ekosistema turi sugebėti įsisavinti paramą finansinių ir nefinansinių išteklių forma.

Labai svarbu sukurti klestinčią socialinio verslo ekosistemą. Sisteminiams klausimams spręsti pirmenybė teiktina holistiniams metodams, nes jie ne tik užtikrina visų būtinų rinkos plėtros mechanizmų diegimą, bet ir skatinama jų koordinavimą.

Įgyvendinimas: ši rekomendacija gali būti įgyvendinama vykdant veiklą, kuria siekiama atsižvelgti į reglamentavimo ir kitus aplinkos aspektus: užtikrinant tarpusavio mokymosi partnerystę (PLP), dalyvaujant valstybės pareigūnams, socialinio verslo ir valstybinių institucijų atstovams. Ši priemonė gali būti įgyvendinama siekiant trijų konkrečių tikslų:

- Spręsti klausimus, susijusios su politikos formavimu iki reglamentavimo: bendras tikslas – remti socialinį ir nacionalinį dialogą siekiant įgyvendinti socialinės ekonomikos reglamentus ir apibrėžtis (taip pat žr. specialią rekomendaciją).
- Skatinti valdymą ir informuotumo apie socialinį verslą didinimą, siekiant padėti suderinti skirtingas iniciatyvas, įskaitant socialinių verslininkų ir jų tinklų, taip pat valdžios institucijų ir valstybinių ar privačiųjų investuotojų bei jų tinklų iniciatyvas. To galima pasiekti bendrais veiksmais, kuriant palankesnes ekosistemas, pavyzdžiui, tarptautines tarpusavio mokymosi partnerystes (PLP), kuriose galėtų dalyvauti valstybės pareigūnai, socialinio verslo ir valstybinių institucijų atstovai, investicijų į socialinį poveikį strategijos rengėjai, taip pat inkubatoriai ir kiti tarpininkai. Kaip minėta, šiuo formatu (tarpusavio mokymosi partnerystės tarpusavio mokymosi grupėse) galima būtų nagrinėti bent po du pagrindinius klausimus.
- Gerinti poveikio vertinimą, siekiant naudotis tarptautiniu mastu pripažintais vertinimo kriterijais, pavyzdžiui, siūlomais UNRISD; arba atsižvelgiant į EBPO visuotinio socialinės ir solidariosios ekonomikos ekosistemų skatinimo veiksmus, kiek jie susiję su socialinio poveikio vertinimu.

Socialinio verslo apibrėžimas

Loginis pagrindas: skirtingos institucijos naudoja skirtingus ar net konkuruojančius tarpusavyje socialinio verslo apibrėžimus: skirtingai apibrėžia sektorių, jo subjektus ir sąvokas, ypač kai jos susijusios su socialinio verslo poveikiu. Tai lemia painiavą nustatant įvairias socialinės ekonomikos formas ir įvardijant panašias ar gretimas socialiniam verslui organizacijas bei jų poreikius. Apskritai tokia painiava skatina požiūrio ir žinių apie socialinį verslą ir jo socialinį poveikį skirtumus, skirtingas nuomones apie tai, kaip viešieji ir privatūs investuotojai galėtų remti socialinio verslo sektorių. Dažnai įmonės, kurios akivaizdžiai nesiekia jokių socialinių tikslų, priskiriamos „socialinėms įmonėms“ tik dėl to, kad jos pateikia bendrą savo socialinio poveikio statistiką arba apibendrintus teiginius dėl savo veiklos socialinio poveikio.

Įgyvendinimas: nacionalinės politikos formuotojai turėtų teikti pirmenybę pagrindinių sąvokų išaiškinimui nacionaliniu lygiu, pvz., apibrėžiant socialinės ekonomikos, socialinių įmonių, socialinio poveikio investicijų ir kitas sąvokas. Siekdami išspręsti šią problemą, siūlome du būdus:

- Pirmas būdas – įgyvendinant siūlomas priemones, aiškiai apibrėžti socialinio verslo tikslą ir (arba) naudos gavėjus.
- Antras būdas – įtraukti socialinio verslo apibrėžtį į visas programas, priemones ir diskusijas politikos formavimo klausimais.

Socialinio verslo naudos visuomenei pabrėžimas

Loginis pagrindas: socialinis verslas – bendruomeniška ūkinė veikla. Šią savybę būtina pabrėžti ir skatinti. Tai turėtų daryti visi suinteresuotieji subjektai, siekdami prisidėti prie vietos plėtros valstybėse, kuriose centralizuotos politinės ir ekonominės sistemos yra itin išplėtotos ir dėl to lieka mažai galimybių vietiniams ekonomiškai perspektyviems sprendimams įgyvendinti.

Įgyvendinimas: nacionalinės valdžios institucijos turėtų bendradarbiauti su vietiniais viešaisiais ir privačiaisiais subjektais ir NVO, aktyviai skatinančiais bendruomeninę socialinio verslo veiklą, ir juos remti. Tai įgyvendinama per paramos vystymuisi priemones, kaip aprašyta toliau. To galima būtų pasiekti valstybinėmis priemonėmis, kuriomis būtų remiamas socialinių ir ekologiškų ūkinių iniciatyvų plėtojimas nepalankioje padėtyje esančiose geografinėse vietovėse ir (arba) bendruomenėse. Kaip pavyzdį galima pateikti Italijos bendradarbiavimą su kaimyninėmis valstybėmis dvišaliais ir daugiašaliais kanalais (daugiausia teikiant dotacijas), siekiant remti decentralizuotą, integruotą plėtrą regionuose, nepilnamečių užimtumą vykdant tvarią žemės ūkio pramonės veiklą, tarpsektorinę teritorijų plėtrą ir vietos valdžios institucijų pajėgumų tobulinimą novatoriškomis į socialinį verslą orientuotomis ekonominės veiklos poveikio ir planavimo analizės priemonėmis ir (arba) metodais.

Remiantis šia priemone, būtų galima teikti dotacijas į socialinį verslą orientuotoms vietos įmonėms ir techninę pagalbą kitiems viešojo ir privataus sektorių subjektams, siekiant:

- sukurti gyvybingą regioninį socialinio verslo sektorių, ilgainiui kursiantį savo tinklą, įgausiantį formalų teisinį statusą, ir galintį tapti tvaraus augimo veiksniu;
- remti valstybinės politikos įgyvendinimą šiose srityse, kiek tai susiję su socialiniu verslu, bet ne tik su juo, siekiant sukurti ir palaikyti vietos ūkinę dinamiką ir rinką. Remti vietos NVO, teikiančias verslo plėtros paslaugas socialinio verslo įmonėms šiose srityse. Dar viena vertinga priemonė stiprinant sanglaudą pažeidžiamose ir (arba) mažėjančiose bendruomenėse –finansuoti socialinį verslą, daugiausia dotacijų forma, bet taip pat garbės paskolomis bei teikiant techninę pagalbą (pageidautinai) į eksportą orientuotiems subjektams.

Atkreiptinas dėmesys, kad tyrimo užsakovo (t.y. LISVA bendruomenės) nuomonė nebūtinai sutampa su tyrime išsakytomis mokslininkų tyrėjų įžvalgomis ir pasiūlymais spręsti susidariusią situaciją.

Turite komentarų ar patikslinimų dėl faktų? Būsime dėkingi, jei susisieksite su mumis – *info@lisva.org*